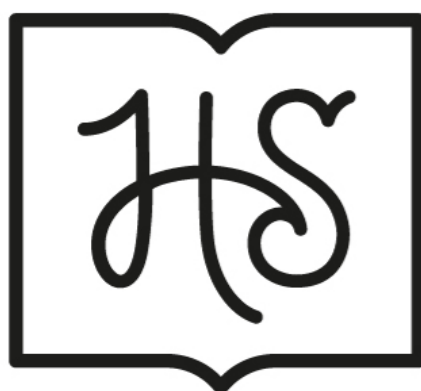

HISTORIA SCHOLASTICA

2/2015

Ročník / Volume 1

Praha / Prague 2015

Historia scholastica

Č. / No. 2/2015

Roč. / Vol. 1

Redakční rada / Editorial Board

Vedoucí redaktor / Editor-in-chief: doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Zástupce vedoucího redaktora / Deputy Editor: PhDr. Markéta Pánková (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Univerzita Pardubice)

Prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc. (Univerzita Pardubice)

Doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc. (Filosofická fakulta University Karlovy v Praze)

Doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze a Akademie věd ČR)

PhDr. Dana Kasperová, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Mgr. Magdaléna Šustová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Mezinárodní redakční rada / International Editorial Board

Prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr.h.c. (Univerzita Karlova v Praze)

Prof. Dr. Jürgen Oelkers (Emeritus Professor Universität Zürich)

Prof. Dr. András Németh (Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest)

Prof. Dr. Simonetta Polenghi, Ph.D. (Università Cattolica del Sacro Cuore Milano)

Prof. Dr. Andreas Hoffmann-Ocon (Pädagogische Hochschule Zürich)

Prof. Dr. Edvard Protner (Univerza v Mariboru)

Prof. Dr. Eva Matthes (Universität Augsburg)

Prof. Dr. Dr.h.c. Ehrenhard Skiera (Univ. Prof. a.D. Europa-Universität Flensburg)

Prof. PhDr. Blanka Kudláčová, Ph.D. (Trnavská univerzita v Trnavě)

Prof. Dr. Gerald Grimm (Universität Klagenfurt)

Prof. Andreas Fritsch (Deutsche Comenius Gesellschaft)

Dr. Marta Brunelli, Ph.D. (University of Macerata)

Výkonná redaktorka / Executive Editor: Mgr. Ing. Petra Holovková (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Vydavatel / Publisher:

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského

Valdštejnská 20, 118 00 Praha 1, www.npmk.cz

IČ 61387169

ISSN 2336-680X

Časopis Historia scholastica vychází 2x ročně.

Toto číslo vyšlo 31. prosince 2015.

Obsah

ÚVODNÍK Tomáš KASPER Markéta PÁNKOVÁ	1
Co zmůže pedagogika, aneb krize lidskosti jako výzva pro edukaci Zdeněk HELUS	4
Teaching History During War Time – Preparation of history teachers at the University of Latvia during World War II Aija ABENS	11
A System Outside the System: Czech Salesians and their Clandestine Summer Camps in the 1970s and 1980s Dominik DVOŘÁK, Jan VYHNÁLEK	25
Tvorba Juraja Čečetku a ideológia Slovenského štátu v rokoch 1939 - 1945 Blanka KUDLÁČOVÁ, Lucia VALKOVIČOVÁ	38
Česká reformace a proměny kultury mezi husitstvím a Bílou horou Jaroslav PÁNEK	52
Výchova v období totalit a muzejní podsbírky Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského Markéta PÁNKOVÁ	67
Sen o všemohoucnosti: sebeklam socialistické pedagogiky v Polsku Dariusz STEPKOWSKI	83
Příběh jilemnického gymnázia Růžena VÁŇOVÁ	92

VARIA:	102
Historie již téměř zapomenutá: Jak tým doktora Karla Rašky zabránil rozšíření epidemie skvrnitého tyfu z Terezína	
Karel RAŠKA, Jr.	
VARIA:	110
Jak vzniká poezie – a trochu historie	
Pavel KOHN	
REPORT:	115
Educational reforms as topic of the history of education.	
<i>Conference of the section of historical educational research of the German Educational Research Association (GERA) in Vienna, September 17-19, 2015</i>	
Wilfried GÖTTLICHER	
REPORT:	117
The International Symposium “School Memories / La memoria escolar” (Seville, 22–23 September 2015)	
Branko ŠUSTAR	
RECENZE:	121
Kudláčová Blanka (ed.). <i>Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v medzivojnovom období</i> . Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS a VEDA 2014, 157 s.	
Kudláčová Blanka (ed.). <i>Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v rokoch 1939-1945</i> . Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS a VEDA 2015, 178 s.	
Tomáš KASPER	

VARIA:

Historie již téměř zapomenutá: Jak tým doktora Karla Rašky zabránil rozšíření epidemie skvrnitého tyfu z Terezína

Karel RAŠKA, Jr.^a

^a Rutgers University a St. Peter's University Hospital, New Brunswick, New Jersey, USA

Na konci války bylo osvobození komplikováno velkou epidemií skvrnitého tyfu v Terezíně. Hrozilo nebezpečí jejího rozšíření po Evropě. Vyžadovalo to rozhodující akci, která nebyla populární, ale zabránila dalším ztrátám životů i zdraví. Tuto akci zorganizoval český lékař Dr. Karel Raška.

Epidemiolog a mikrobiolog Karel Raška byl od demobilizace v roce 1939 vedoucím třetího odboru Státního zdravotního ústavu v Praze. Měl zkušenosti s potlačováním epidemií infekčních nemocí v československé armádě. Po Mnichově byl pověřen vedením Protiepidemické jednotky, která zajišťovala zdravotní zabezpečení 162 tisíc československých uprchlíků z obsazeného území. Za Protektorátu jeho laboratoř zajišťovala mikrobiologickou diagnostiku pro polovinu Čech. Organizoval kontrolu řady epidemií, nejznámější z nich byla epidemie úplavice v pražské Avii.

Byl aktivním členem odboje. Jeho osobním úkolem bylo zabránit šíření infekčních nemocí očekávaných po skončení války. V dubnu 1945 byl Raška informován doktorem Veselým ze Zemského úřadu, že v Malé pevnosti v Terezíně se vyskytuje rostoucí počet vážných onemocnění neznámého původu. O několik dní později byla v nemocnici v Hradci Králové léčena řada vězňů z Terezína, kteří onemocněli při kopání zákopů proti Rudé armádě. Vzorky jejich krve byly zaslány do Raškovy laboratoře, který ve většině z nich zjistil pozitivní Weil-Felixovu reakci potvrzující, že nemocní mají skvrnitý tyfus, velmi nebezpečné onemocnění přenášené vší šatní. Raška se ihned domlouval s kolegy z odboje, profesorem Josefem Charvátem, generálem Pytlíkem a doktorem Milošem Nedvědem, jak zabránit rozšíření epidemie. Raška se okamžitě rozhodl, že do Terezína sám pojede a vyžádal si pomoc okresního lékaře v Roudnici, doktora Slacha.

Dne 2. května 1945 ráno dorazili k bráně Malé pevnosti, kam jim však byl odepřen vstup. Po hlasitém dožadování se vstupu byl přivolán zástupce komandanta Heinricha Jöckela, který byl na poradě v Praze. Příslušníkovi SS doktor Raška vysvětloval, že nákaza v Terezíně je skvrnivka, která ohrožuje nejen vězně, ale i strážce a jejich rodiny. Důstojník SS oponoval, že Mikrobiologický ústav Německé univerzity v Praze vězně vyšetřoval a potvrdil břišní tyfus, proti kterému byli esesáci očkovaní. Nakonec však Rašku se Slachem do Malé pevnosti pustil

a přivolaal vězeňského šéflékaře, Raškova přítele docenta Jiřího Syllabu, který mu sdělil, že v Malé pevnosti má přes tisíc případů nemoci s velikou úmrtností. Syllaba neměl se skvrnivkou zkušenosti, v Praze se po první světové válce nevyskytovala. Když byli vpuštěni do vězeňských cel v kasematech pevnosti, Raška popisoval hrůzu toho, co viděl: „Na palandách ve třech či čtyřech řadách nad sebou leželi nemocní i umírající... Nemocní skvrnivkou mají zvláštní zbarvení obličeje, byl to typický obraz epidemie probíhající v zavšiveném prostředí“.¹ Během prohlídky nemocných vězňů slyšeli kulometné salvy. Němci popravovali posledních 52 vězňů. Bylo mezi nimi 51 vlastenců z mládežnického odboje a jeden konfident gestapa. Když oba lékaři vyšli zpět na první nádvoří, viděli, jak na vozících převážejí mrtvolky, z kterých kapala krev. Raška požádal Syllabu, aby mu připravil dvacet vzorků krve od akutně nemocných nebo čerstvě zemřelých vězňů, že se brzy ráno 3. května vrátí a vzorky na místě serologicky vyšetří. Druhý den byl v Malé pevnosti přivítán SS-komandantem Heinrichem (Pind'ou) Jöckelem, který mával pistolí a vykřikoval, že vše je pod kontrolou a přítomnost dalších lékařů není nutná. Nakonec však Rašku do pevnosti pustil a ten, pod dohledem dvou příslušníků SS, prováděl serologické vyšetření krve obstarané docentem Syllabou. Devatenáct z dvaceti vzorků ukázalo pozitivní Weil-Felixovou reakci, potvrzující, že vězňové vskutku mají skvrnitý tyfus. Syllaba poukázal, že nejhorší je situace na čtvrtém nádvoří, kam ale Jöckel Rašku odmítl pustit. Po hlučné diskuzi Jöckel uzavřel, že vše je záležitostí Mezinárodního červeného kříže, který ostatně již kontroluje terezínské ghetto. Doktora Rašku pak z Malé pevnosti vyhodil.

Raška se vypravil do města Terezína hledat Mezinárodní červený kříž. Protektorátní četníci, kteří ho zastavili, ho poslali do místního hotelu, kde našel pana Paula Dunanta, Švýcara, zmocněnce Mezinárodního červeného kříže. Dunant ho vlídně přijal v přítomnosti svého „tajemníka“ a nabídl mu koňak a cigarety. Raška mu v nadšení, že mluví se zástupcem demokratické země a humanitární organizace, vysvětlil, že je členem českého odboje, a že v Malé pevnosti je epidemie skvrnivky, která ohrožuje nejen vězně, ale celý Protektorát a Evropu až se otevrou brány pevnosti. Dunant mu odpověděl, že nemá žádnou autoritu v Malé pevnosti, pouze v ghettu Terezín. Raška mu vyprávěl, že je připravena Česká pomocná akce, lékaři, dezinfektoři, ošetřovatelky i léky, ale že potřebují povolení k vstupu do Malé pevnosti. Dunant pak slíbil, že zkontaktuje státního tajemníka K. H. Franka, a pozval ho na oběd. Když se Raška brzy odpoledne vrátil, našel pana Dunanta ve společnosti litoměřického okresního lékaře v nacistické uniformě, komandanta Malé pevnosti Jöckela a komandanta ghetta Terezín Rahmeho. Udivující bylo, že „tajemník“ pana Dunanta byl teď přítomen v uniformě Standartenführera SS. „To bylo překvapení...“ říkal Raška, který jim ráno vykládal o odboji, pomocné akci, atd. Dunant zahájil poradu, že zástupce K. H. Franka je na cestě. Ten přijel s půlhodinovým zpožděním. Byl to pan Rudel, generální ředitel nakladatelství Orbis, který si vzal Rašku stranou, a česky hovořili o situaci v Malé pevnosti. Raška pak před všemi zopakoval svou lámanou němčinou analýzu situace a žádal o povolení vstupu pro „záchrannou akci“, o zastavení poprav, aby zdravotníci mohli v Malé pevnosti pracovat. Hlasitě protestoval pouze komandant Malé pevnosti Jöckel. Znovu volali do Prahy

¹Jitka Pistoriusová. *There was no time to tell anyone: In those days*. Kosmas, 26, 134-147 (2012).

K. H. Franka, který dal souhlas k pomocné akci s tím, že to nemůže být česká akce, ale pouze akce Mezinárodního červeného kříže. Dunant souhlasil a Raška ihned odcestoval do Prahy, nejdříve do Státního zdravotního ústavu, kde „promluvil před kolektivem pracovníků o hrůze Terezína, popravách a žádal o dobrovolníky pro záchrannou akci. Vybral si laboranty Solara, Jílkovou a Aldovou a medika Brabce“.² Raška se pak radil se známým internistou profesorem Charvátem a doktorem Fragnerem, majitelem farmaceutické firmy v Dolních Měcholupech, který pomáhal obstarávat potřebný materiál a léky. Jako dobrovolnice získali celou třídu maturujících studentek z České ošetrovatelské školy z nemocnice Na Bulovce. Tyto dobrovolnice z konspiračních důvodů nebyly informovány o skutečnosti, kam jedou.³ Také požádal své přátele lékaře, a pozdější profesory Karpíška, Kunce, Lhotku a Maška, aby se akce zúčastnili. Dne 4. května ráno dorazil celý tým do Malé pevnosti, kde bylo započato s kontrolou epidemie a rovněž tak i v ghettu Terezín. Všichni účastníci „byli pod ochranou Mezinárodního červeného kříže a byli vybaveni legitimací, kterou doktor Raška podepisoval (obrázek 1). Byla to katastrofická situace. Museli rozdělovat živé od mrtvých, zdravé od nemocných a odvíšivovat vězně klasickými metodami. Situace se dále zhoršila, když v Praze vypuklo povstání a zásobovací akce se zastavila. V noci na 6. května uteklo z ghetta i Malé pevnosti gestapo. A v celém komplexu nastal neobyčejný chaos, který bylo nutno kontrolovat striktními opatřeními. Pro desetitisíce vězňů mělo pořádek udržovat šest protektorátních četníků. Situaci se podařilo zvládnout, i když Raška velice brzy ztrácel podporu vedení ghetta, kterým se nelíbilo, že jsou drženi v karanténě, i když jim byla nezbytná opatření důrazně vysvětlena. K beznadějné situaci přibyla další komplikace. Dne 6. května přijel na terezínské nádraží Bohušovice transport z Bergen-Belsenu, v kterém byli nemocní a mrtví a některé mrtvolky ukazovaly známky kanibalismu. I tyto zubožené osoby bylo třeba umístit a postarat se o ně.

S panem Dunantem v autě červeného kříže se snažili dostat k americké armádě, která byla nedaleko. Američané informovali, že Terezín je v sovětské zóně, kam oni nemohou vstoupit, ale dali jim malé množství DDT, které pomohlo při odvíšivování. Dne 7. května 1945 udělal pan Dunant Rašku zástupcem pro obě lokality, Malou pevnost i ghetto Terezín. (obrázek 2). O den později pan Dunant Rašku zavolal a informoval ho, že skončila válka a že jeho mise končí a že mu může pomoci pouze jako soukromá osoba. Poté jmenoval doktora Karla Rašku generálním zástupcem Mezinárodního červeného kříže. (obrázek 3).

Večer 8. května projely Terezínem sovětské tanky směrem na Prahu. Raška mezi nimi odjel do Prahy, kde navštívil vojenského velitele Prahy generála Kutlvašra, kterého žádal o pomoc pro Terezín, kterou ale nedostal. Promluvil pak v rozhlase a Česká národní rada hledala pomoc pro Terezín, dobrovolníky. Hlásilo se jich dost, lékaři, medicí i ošetrovatelky. Mezi dobrovolníky byla i známá herečka Nataša Gollová, která v Terezíně tyfem onemocněla.⁴

²Eva Aldová a Ctirad John. *Epidemiolog a mikrobiolog Karel Raška*. Učenci očima kolegů, žáků a následovníků, I. Hlaváček a J. Jedináková (eds.), Academia 2007, s. 9-29.

³Alexander Lukeš. *Svatý týden v Terezíně*. Naše vojsko 2008.

⁴Vladimír Přibský. *Roztomilé děvče. Zlatá éra Nataši Gollové*. X-gem 2003, s. 166-169.

Poněvadž Raška na sobě 7. května 1945 zabil dvě vši, obával se, že dostane skvrnivku a hledal za sebe, v případě onemocnění, zástupce. Nenašel ho ve svém příteli doktoru Ivanu Málkovi, který se omluvil pro jiné důležité povinnosti, ale výzvu nadšeně přijal profesor František Patočka, s kterým společně v Terezíně pracovali až do ukončení celé akce. (obrázky 4 a 5).

Česká národní rada jmenovala 11. května 1945 Rašku velitelem celého terezínského komplexu. (obrázek 6). Také o tom informovala Radu starších ghetta Terezín.

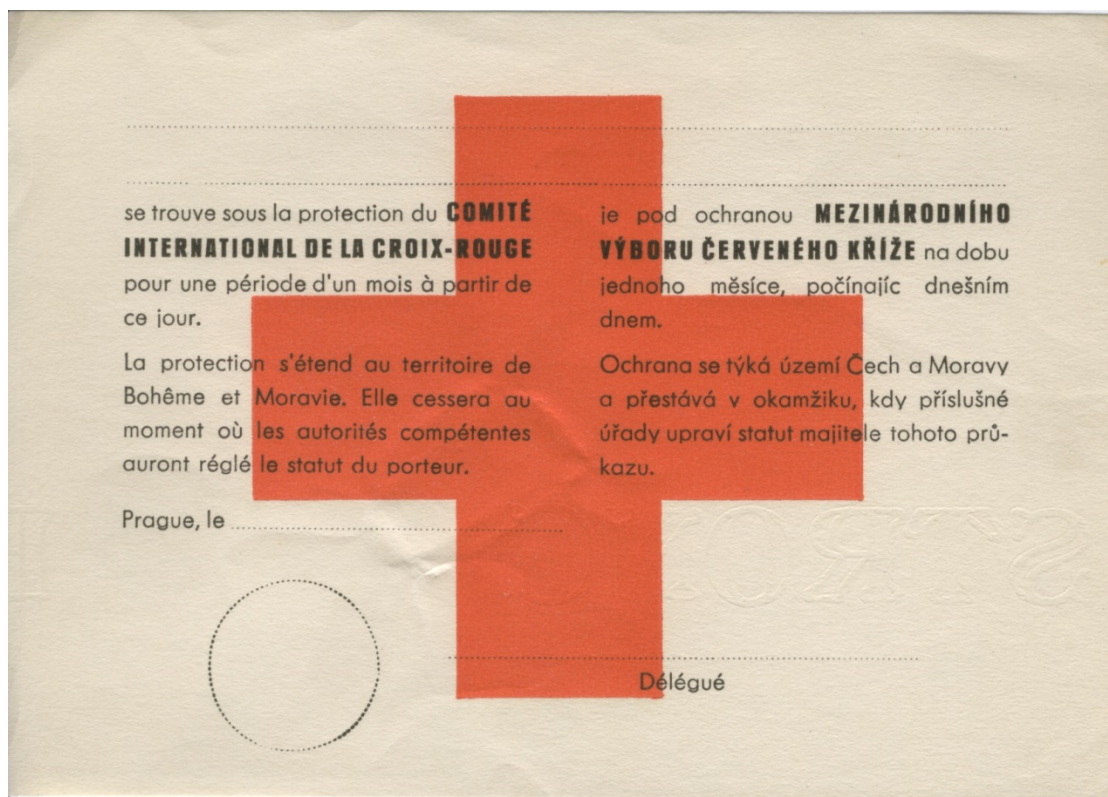
Raškově ženě, doktorce Heleně Raškové se nějak podařilo proniknout k ministerskému předsedovi Zdeňku Fierlingerovi. S pomocí jeho „administrátorky“ Tat'ány Komarovské (sovětská rozvědčice, která hlídala Košickou vládu) se dostala ke generálu Rybalkovi, kterého přesvědčily, aby poslal do Terezína pět polních nemocnic a vojáky, kteří pomohli udržet kázeň a karanténu.

Celá akce pomohla zachránit tisíce životů a zabránila rozšíření nákazy po Evropě. Vyžádala si však i oběti mezi dobrovolníky. Při odchodu z funkce Česká národní rada poděkovala České pomocné akci za jejich statečnost a obětavost (obrázek 7). Jejich práce by neměla být zapomenuta.

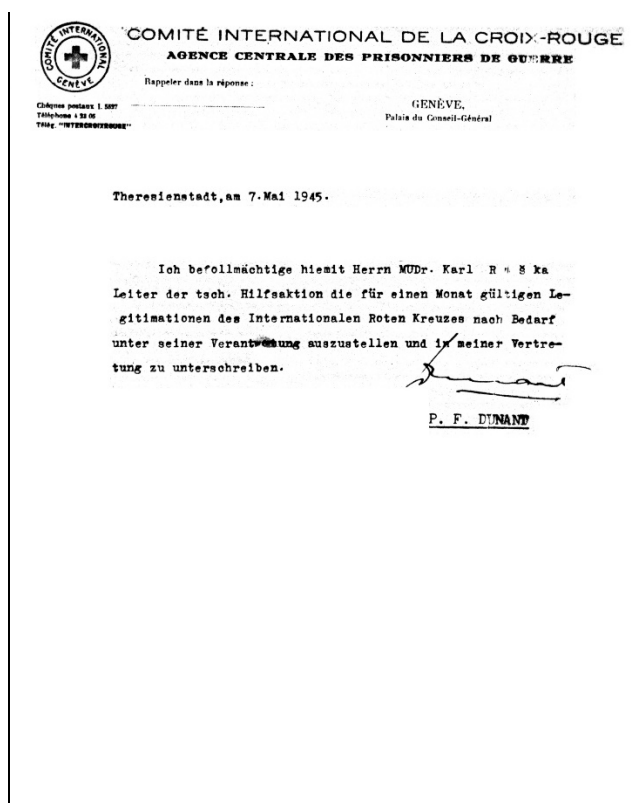
Prof. Karel Raška, M.D., Ph.D. (1939)

je česko-americký lékař, molekulární virolog a genetik, imunolog a imunopatolog. Narodil se do rodiny lékařů a Terezín si jako dítě dobře pamatuje. Celý život se zajímal o základní výzkum, v roce 1965 získal prestižní stipendium do Ameriky, po dvou letech se vrátil a v roce 1968 se přestěhoval do USA natrvalo. Odborně je molekulární virolog a imunopatolog, který má skvělou pověst v USA, kde jej každý rok posledních 24 let volí mezi "nejlepší doktory v Americe". V současné době je také předsedou Comenius Academic Club, mezinárodní vědecké společnosti se sídlem v New Yorku.

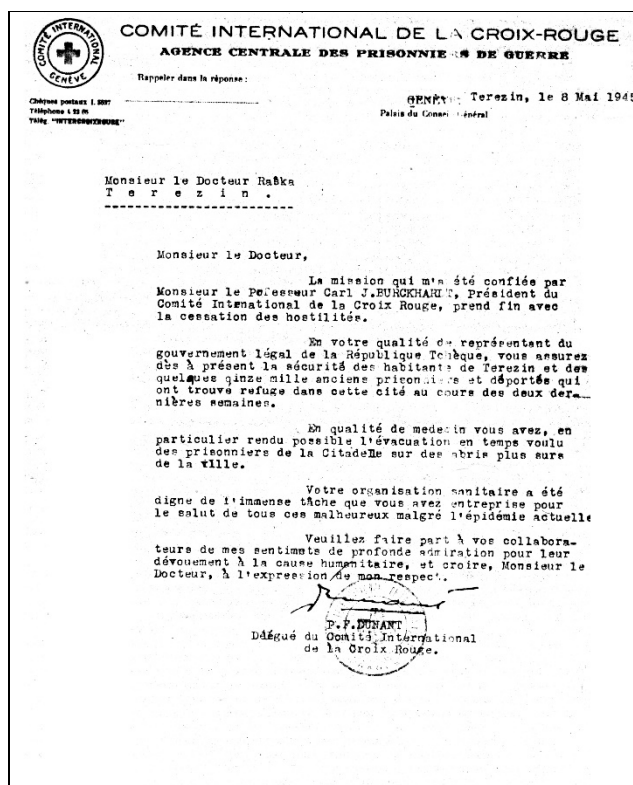
Obrazová příloha:

Obr. 1: Legitimace Mezinárodního červeného kříže, která poskytovala "ochranu" na území Protektorátu Čechy a Morava (Archiv K. Rašky).

Obr. 2: Dopis Paula Dunanta Dr. Karlu Raškovi 7. května 1945 (Archiv K. Rašky).

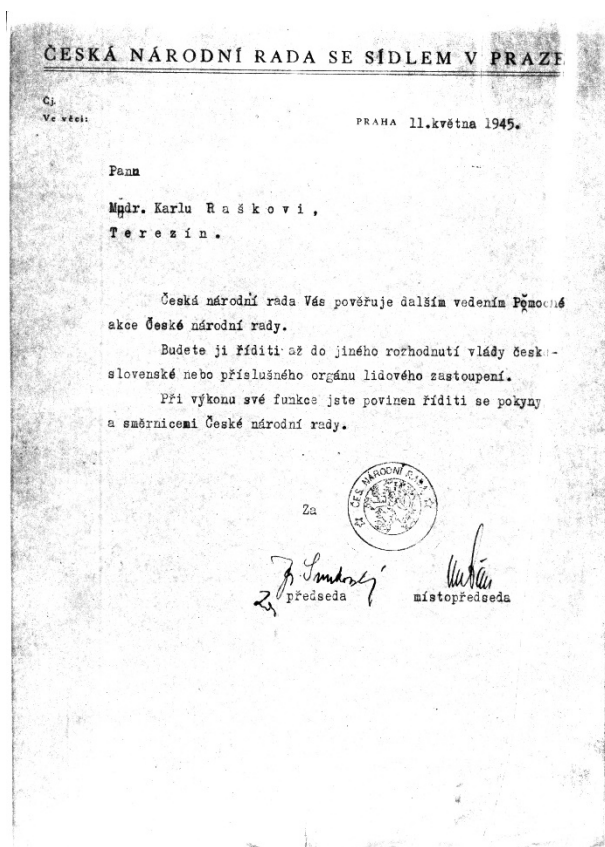
Obr. 3: Dopis jmennující 8. května 1945 Dr. Karla Rašku generálním zástupcem Mezinárodního červeného kříže v Terezíně (Archiv K. Rašky).

Obr. 4: Obrázek Karla Rašky, jako "vrchního otrokáře" v Terezíně (Sbírka K. Rašky).

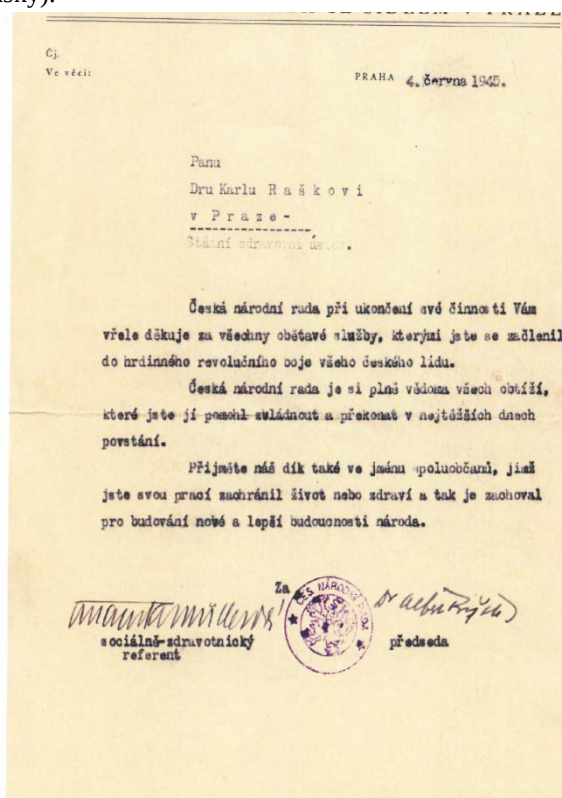

Obr. 5: Obrázek profesora Františka Patočky jako "Svatého otce" v Terezíně (Sbírka K. Rašky).

Č

Obr. 6: Česká národní rada jmenuje 11. května 1945 Dr. Karla Rašku vedením Pomocné akce Terezín (Archiv K. Rašky).

Obr. 7: Poděkování České národní rady Pomocné akci v Terezíně 4. června 1945 (Archiv K. Rašky).